

ბრინჯაოს ხანის მრავალფენიანი ნამოსახლარების გათხრების მეთოდები

ჭაბაშვილი ლევანი,
ასისტენტ-პროფესორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

შესავალი

საველე სამუშაოები, არქეოლოგიის საქმიანობის ერთ-ერთ სფეროს წარმოადგენს. აქ, რა თქმა უნდა, საქმე არ ეხება მხოლოდ იმას, რომ არქიტექტურული ობიექტები ან ხელოვნების ნიმუშები იქნეს მოპოვებული. საველე სამუშაოების - არქეოლოგიური გათხრების დროს გამოყენებული ძიების მეთოდები, დოკუმენტაციის და შემდეგ პუბლიკაციის ხარისხი მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ისტორიული სინამდვილის აღდგენის შესაძლებლობას.

არქეოლოგიურ საველე კვლევა-ძიებას ახასიათებს არაპროგნოზირებადი გარემოებების მთელი რიგი და არქეოლოგიისგან მოითხოვს ფართო და საფუძვლიან ცოდნას, როგორც გათხრების მეთოდების, ასევე არქეოლოგიის მონათესავე დისციპლინებისა. არქეოლოგიური ძეგლების მრავალფეროვნება, მათი განსხვავებული ტოპოგრაფია, კლიმატური პირობები, არქეოლოგიური ძეგლების და მონაპოვრების შემონახვის სხვადასხვა მდგომარეობა, გათხრების დროს გამოყენებული განსხვავებული მეთოდები განაპირობებს იმ ფაქტს, რომ ყოველი არქეოლოგიური გათხრა ერთმანეთისგან მკვეთრად განსხვავებულია. მიუხედავად ამ ყველაფრისა, ყველა არქეოლოგიურ გათხრას აერთიანებს რამდენიმე ძირითადი პრინციპი - გათხრების მეთოდები [Sigl J. 2012].

გათხრების მეთოდები

არქეოლოგიური გათხრებისას გამოიყენება ორი ძირითადი მეთოდი. ესენია გათხრა ხელოვნური ფენების მიხედვით და გათხრა ბუნებრივი ფენების მიხედვით. ორივე ამ მეთოდს აქვს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

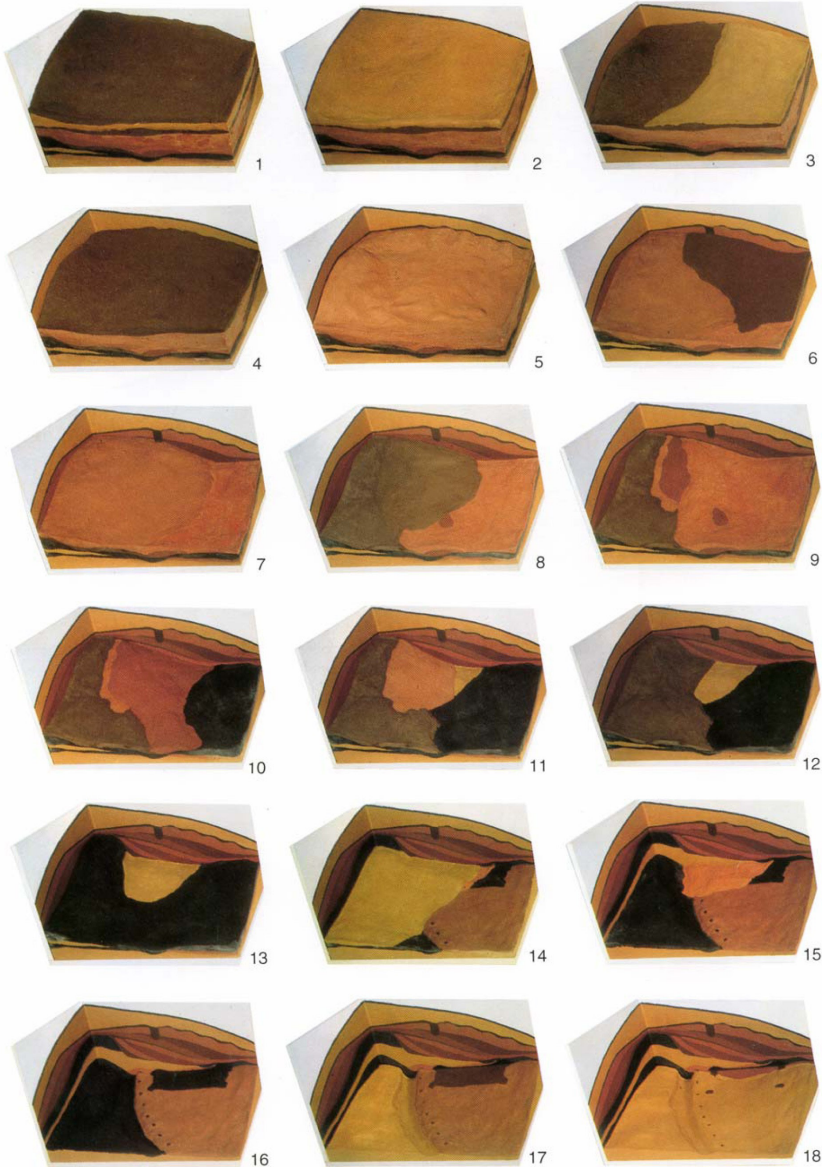
გათხრა ხელოვნური ფენების მიხედვით

უღლებით ერთმანეთისგან გამოყოფილ სამუშაო არეალებში (კვადრატებში) ხელოვნური ფენები ჰორიზონტალურად ითხრება. ფენების გათხრის სიღრმე დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ინტენსივობით არის მოპოვებული არქეოლოგიური მასალა და რა ინტენსივობით იცვლება თვით ფენის ხასიათი. რაც სწრაფად გვხვდება სხვაობა ფენებში და რაც მეტია მონაპოვარი მასალა, მით უფრო დეტალურად ხდება მათი ფიქსაცია. მონაპოვარი მასალის შეგროვება სხვადასხვა პრინციპით ხდება. ძირითადად ხელოვნური ერთეულების კონტექსტების მიხედვით. განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე მონაპოვარი სამ განზომილებაში აიზომება. ყოველი ასეთი ფენის აღების შემდეგ ფართობი მოსწორდება და ხდება მისი დოკუმენტირება (ფოტო და გრაფიკული ფიქსაცია). მოსწორებულ ფართობზე არსებული სიტუაცია ფიქსირდება (რეალურად არსებული, ბუნებრივი, ფენე-

ბი აქ ჰორიზონტალურად არის გაჭრილი) და ამრიგად ხდება რეალურად არსებული ფენების დოკუმენტირება რამდენიმე სხვადასხვა, ურთიერთმომდევნო გეგმაზე. როდესაც მიღწეული იქნება დედაქანამდე, გათხრების არეალი შემცირდება (ტაბ 1).

გათხრების შედეგების შეჯამებისას ანალიზი უკეთდება პროფილებში გათ-

ხრების შედეგების შეჯამებისას ანალიზი უკეთდება პროფილებში დაფიქსირებულ სტრატეგრაფიულ მდგომარეობას და მის შეჯერებას ჰორიზონტალურ გეგმებზე დაფიქსირებულ მდგომარეობასთან. ხდება რეკონსტრუირება იმისათურა დამოკიდებულებაშია გეგმებზე დაფიქსირებული ფენები პროფილებში დაფიქსირებულ ფენებთან. გათ-

ტაბ. I. Tab. არქეოლოგიური გათხრები ბუნებრივი ფენების მიხედვით. Handbuch der Grabungstechnik მიხედვით. ტაბ. 3.

ხრების ამ მეთოდის გამოყენებისას პროფილს კონტროლის მექანიზმის ფუნქცია გააჩნია.

მოპოვებული მასალა, ფენების კოორდინატების მონაცემების მიხედვით, დაუკავშირდება არქეოლოგიური ძეგლის რეკონსტრუირებულ მოდელს.

არქეოლოგიური გათხრა ბუნებრივი ფენების მიხედვით

გათხრების ამ მეთოდისთვის გამოყენებული სახელწოდება არ არის მთლად ზუსტი, რადგანაც აქ საქმე ეხება ფენებს, რომლებიც ძირითადად ანთროპოგენული წარმომავლობისაა. ზოგჯერ ამ მეთოდს უწოდებენ „ფენების რელიეფის მიხედვით გათხრას“ რაც შედარებით უფრო ზუსტია (ტაბ. 2).

მრავალფენიან არქეოლოგიურ ძეგლზე, როგორც წესი, ქრონოლოგიურად ადრეული ფენები ქვემოთ არის განლაგებული, ხოლო გვიანდელი ფენები ზემოთ. გათხრების ამ მეთოდის გამოყენების დროს ეს ფენები ზემოდან ქვემოთ იქნება აღებული ცალ-ცალკე, ისე რომ ითხრება ფენები მათი კონტურების მიხედვით. ძირითადი პრობლემა ის არის, რომ საჭიროა ამ ფენების ერთმანეთისგან განსხვავება. ეს ხდება რამდენიმე პრინციპის მიხედვით:

1. ფერის მიხედვით;
2. მასალის შემცველობის მიხედვით;
3. შემადგენლობის (სიმყარის) მიხედვით.

არქეოლოგიურ ძეგლზე ფენების ეს მახასიათებლები მათი წარმოშობისას ჩნდება. შედარებით ადვილი შესამჩნევი და დასაფიქსირებელია ისეთი მონაკ-

ტაბ. II. Tab. არქეოლოგიური გათხრები ბუნებრივი ფენების მიხედვით. Handbuch der Grabungstechnik მიხედვით. ტაბ. 4.

ვეთები როგორცაა იატაკი, ქუჩა, გზა, ანუ ის ადგილები, რომლებიც დიდი ხნის განმავლობაში იყო ღია. ასევე კარგად ფიქსირდება დამწვარი ან დანგრეული ჰორიზონტები.

შედარებით რთულად შესამჩნევია ეროზიის შედეგად დაშლილი ფენები, ან ნიადაგში ქიმიური პროცესების შედეგად ფერშეცვლილი ჰორიზონტები.

გათხრის დროს ფენის ზედაპირის მთელი რელიეფი უნდა გაიწმინდოს, გამოვლინდეს მისი სრული ზედაპირი. ეს მოითხოვს დეტალურ დაკვირვებას ფენის მასალის შემცველობაზე, მის სტრუქტურასა და ფერზე. ამისათვის საჭიროა, რომ ფენის ზედაპირი მაქსიმალურად კარგად გაიწმინდოს, ისე რომ მიწის ნამცეცებიც კი აღებული იქნეს. დიდი ზომის თანაბარი შეფერილობის შემთხვევაში ფენის გათხრის მომზადება პატარა ორმოების გაკეთებით ხდება, რომლებიც გვამლევს ინფორმაციას ფენის სიმძლავრეზე. გათხრების ამ მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში საჭიროა სამუშაო ფართობის მაქსიმალურად შემცირება, რადგან თითოეული ფენის კონტურების სრული დაფიქსირება გაცილებით რთულია. გაწმენდილი ფართობის (რელიეფის) გრაფიკული ფიქსაციის შემდეგ საჭიროა მისი მრავალი წერტილის აზომვა, რათა დაფიქსირდეს ყველა მნიშვნელოვანი განსხვავება სიმაღლეთა შორის.

თუ როგორ უნდა იქნეს გათხრილი ამ შემთხვევაში სამეურნეო ან ხის ფოსოების ორმოები, ეს საკამათოა. ამ მეთოდის მიხედვით ყველა მონაკვეთი (არქიტექტურული დეტალი, ძეგლი, მონაპოვარი) ბოლომდე უნდა იქნეს გათხრილი იმ ფორმით, რაც მას აქვს, სანამ მომდევნო ჰორიზონტი გაიწმინდება. იმ შემთხვევაში, თუკი ასეთი მონაკვეთები ბევრია, მივიღებთ ორმოებით

დაცხრილულ ზედაპირს, რაც გაართულებს შემდეგი ჰორიზონტის გამოვლენას. ასეთ დროს არსებობს ალტერნატივა, რომ ეს შეფერილობები (ორმოების) ფართობზე იქნეს დატოვებული და ზედიზედ რამდენიმე ნახატის შესრულებით გათხრების პროცესში იქნეს ისინი დოკუმენტირებული, სანამ ბოლომდე არ იქნება გათხრილი. თუმცა ამ დროს დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ არ მოხდეს სხვადასხვა ფენებიდან მონაპოვარი არქეოლოგიური მასალის ერთმანეთში შერევა.

არქეოლოგიური მონაპოვარი მასალის აღება ჩვეულებრივად ხდება. განსაკუთრებული მნიშვნელობის მონაპოვარი (“მცირე მონაპოვარი”) სამ განზომილებაში ფიქსირდება.

გათხრების ამ მეთოდის გამოყენების შემთხვევაში თეორიულად შესაძლებელია, რომ პროფილების არსებობაზე უარი ითქვას, იმ შემთხვევაში, თუ გათხრები უშეცდომოდ ჩატარდება, ყველა ფენა (ჰორიზონტი) ზუსტად იქნება ერთმანეთისგან გამოცალკევებული და ისე გათხრილი, მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ პროფილის არქონის შემთხვევაში შეუძლებელი გახდება გათხრების ბოლო შედეგების გადამოწმება. ამიტომ, სასურველია, რომ ამ მეთოდის გამოყენების დროსაც იყოს პროფილებიდან სტრატოგრაფიული სიტუაციის გადამოწმების საშუალება.

მეთოდების დადებითი და უარყოფითი მხარეები

ხელოვნური ფენების მიხედვით გათხრის მეთოდი

- დადებითი მხარეები: სამუშაოები მიმდინარეობს სწრაფად, ადვილად კონტროლირებადია და ამრიგად ძალიან ეფექტური. გათხრების ამ მეთოდის

გამოყენების დროს, მცირე პრაქტიკის შემდეგ შეიძლება სამუშაოებში ჩართული იქნეს ასევე გათხრების გამოცდილების არმქონე პერსონალი.

იმის გამო, რომ სამუშაო ფართობები მუდმივად ჰორიზონტალურია, მათი დოკუმენტირება მარტივია. ამას ემატება ისიც, რომ სამუშაოების ხანგრძლივობის გამოთვლა ადვილია.

- უარყოფითი მხარეები: იმ ძეგლებზე სადაც ფენების თანმიმდევრობა ხშირია, რთულდება მათ შორის კავშირების (ურთიერთდამოკიდებულებების) დადგენა. ბუნებრივი ფენების მიხედვით გათხრების მეთოდებისგან განსხვავებით, როდესაც თვით გათხრების მიმდინარეობისას, ადგილზევე ხდება წარმოშობილი კითხვებზე პასუხის გაცემა, ამ მეთოდის გამოყენების დროს ეს ხდება გათხრების დასრულების შემდეგ, რელიეფის რეკონსტრუქციის დროს, ამიტომ სავლელე დოკუმენტაციის დამუშავებას გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს

რთულია ზუსტად იქნეს მითითებული არქეოლოგიური მონაპოვარი მასალის წარმომავლობა ფენების მიხედვით. ეს კი, რა თქმა უნდა, გავლენას ახდენს დათარიღების საკითხზე. ეს უარყოფითი მხარე მეტნაკლებად მოგვარებადია იმ შემთხვევაში, თუ ძეგლი ჰორიზონტალურად არის განლაგებული. როდესაც არქეოლოგიური ძეგლი ფერდობზე მდებარეობს, ეს პრობლემა უფრო მეტი სიმწვავეით იჩენს თავს.

ბუნებრივი ფენების მიხედვით გათხრის მეთოდი

- დადებითი მხარეები: ცალკეული მონაკვეთების ურთიერთმიმართება თვით გათხრების პროცესშივე თვალსაჩინოა. ადრეული ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა, საშუალებას იძლევა სათუო საკითხები თვით ძეგლზევე იქ-

ნეს გარკვეული. ეს კი უეჭველად მხოლოდ აქ არის შესაძლებელი. მნიშვნელოვანი დადებითი მხარეა ის, რომ შესაძლებელია არქეოლოგიური მონაპოვარი მასალის წარმომავლობის ზუსტი განსაზღვრა. ფენების თანმიმდევრობაში გარკვევით და მათდამი არქეოლოგიური მონაპოვარი მასალის ზუსტი მიკუთვნებით არქეოლოგიური გათხრებისას ადგილზევე შესაძლებელი რელატიური ქრონოლოგიის შესახებ წარმოდგენის შექმნა.

- უარყოფითი მხარეები. ამ მეთოდის გამოყენებას მეტი დროსჭირდება. გათხრებისთვის საჭირო დრო რთულად განსასაზღვრია. გათხრებში ჩართულ პერსონალს დიდი გამოცდილება უნდა ჰქონდეს. როგორც წესი ასეთი გამოცდილების მქონე პერსონალი იშვიათია, ეს კი გათხრების ხელმძღვანელისგან მოითხოვს მუდმივ კონტროლს, გაწმენდილი ფართობის გრაფიკული ფიქსაცია უფრო რთულია. ეს მოითხოვს დამატებითი სიმაღლეების აზომვას ნიველირით, ვიდრე ეს ხელოვნური ფენების მიხედვით გათხრების შემთხვევაშია, ხელოვნური მოედნების დოკუმენტირების დროს.

მეთოდების გამოყენება

ორივე ამ მეთოდს არქეოლოგიურ გათხრებში თავისი გამართლება აქვს. გორასამარხები, როგორც წესი, კვადრატულ სისტემაში ხელოვნური ფენების მიხედვით ითხრება. იმ არქეოლოგიურ ძეგლებზე სადაც კულტურული ფენები მოხვნის ან ეროზიის შედეგად არის დაზიანებული, ბუნებრივი ფენების მიხედვით გათხრის მეთოდი ვერ იქნება გამოყენებული. ის არ გამოდგება ასევე ორმოს გათხრის დროს. თუმცა როდესაც ხელოვნური ფენების გათხრის მეთოდით მიმდინარეობს არ-

ხის გათხრა და აქ არქეოლოგი მოადგება ხის ძელებით დაფარულ არხის ფერდს, ის, დროებით, იძულებული გახდება გადავიდეს მეორე მეთოდის გამოყენებაზე. იგივე ხდება, ხოლმე სხვა მნიშვნელოვანი აღმოჩენების გაწმენდის დროსაც, როგორცაა მაგალითად კერა, ჭა და სხვა. ეს კი მიანიშნებს იმაზე, რომ ხელოვნური ფენების მიხედვით გათხრების შემთხვევაში ზოგჯერ დგება იმის საჭიროება, რომ დროებით მოხდეს მეორე მეთოდის გამოყენებაზე გადასვლა. მეორე მხივ, ბუნებრივი ფენების გათხრის მეთოდის მომხრეები ზოგჯერ ამჯობინებენ, რომ მაგალითად ორმო ამოიწმინდოს მთლიანად ისე როგორი ფორმაც მას აქვს და ამით შეიქმნას მის პროფილზე დაკვირვების შესაძლებლობა.

ბუნებრივი ფენების მიხედვით გათხრების პოზიტიური შედეგები ამტკიცებენ, რომ კარგად შემორჩენილი ფენების არსებობის შემთხვევაში ეს ძალიან ეფექტური მეთოდია. მითუმეტეს მაშინ, როდესაც დამატებით არის შესაძლებელი პროფილებიდან კონტროლი.

ის ბევრი უარყოფითი მხარე, რომელიც ამ მეთოდებს ჰქონდათ დროთა განმავლობაში სხვადასხვა საშუალებით იქნა მოგვარებული. მაგალითად ფართობის კარგი, საჭირო დონეზე გაწმენდა ახლა უკვე შესაძლებელია მტვერსასრუტის გამოყენებით. ასევე ნიველირით წერტილების აზომვის რუტინული სამუშაო დღეს ადვილად სრულდება ლაზერული ტექნიკის გამოყენებით.

დასკვნა

როგორც ბუნებრივი ასევე ხელოვნური ფენების მიხედვით გათხრების მეთოდებს აქვს თავისი სპეციფიკური უარყოფითი და დადებითი მხარეები.

გათხრების ხელმძღვანელის მოვალეობაა აარჩიოს ის მეთოდი, რომელიც შესაბამება არქეოლოგიურ ძეგლზე ფენების დაცულობის მდგომარეობას, გათხრებში ჩართული პერსონალის კვალიფიკაციას და ვადას, რომელიც გათხრებისთვის არის განკუთვნილი. ან შეძლოს ამ მეთოდებს შორის ისეთი ვარიანტი, როგორც ძეგლის შესწავლას წაადგება. კარგად დაცული სტრატეგრაფიული სიტუაციის შემთხვევაში უპირატესობა ბუნებრივი ფენების მიხედვით გათხრას ენიჭება [Friedrich - A. Linke 2011. 1-7].

Methods of excavation of multi-layered settlements of the Bronze Age

*Tchabashvili Levani,
Assistant Professor,
Sokhumi State University*

Summary

Two methods are used during excavation of multi-layered settlements of the Bronze Age: excavation in arbitrary layers and excavation in natural layers. During excavation in arbitrary layers the archaeologist creates horizontal grounds and excavates by artificially divided units - contexts. During excavation in natural layers, all layers are excavated separately. When using this excavation method, these layers will be separately taken from above to below so that layers are excavated according to their contours.

Both of these methods have their advantages and disadvantages.

Advantages of excavation in arbitrary layers are as follows: the works are performed quickly, they are easily controlled and therefore, are very effective. When using these excavation methods, the staff having no experience in excavating may also be engaged in the works after a small practice.

As the working areas are permanently horizontal, it is easy to document them. In addition, it is easy to calculate the duration of works.

Disadvantages are as follows: on the monuments where sequence of layers is frequent, it becomes complicated to establish the connections (interrelations) between them.

Advantages of excavation in natural layers are as follows: interrelation of separate sections is visible in the course of excavations. Possibility of early interpretation allows clarification of doubtful issues directly on the monument. This can be done only here for sure. A significant advantage is that it is possible to precisely define the origin of the discovered archaeological material.

As for disadvantages, using this method takes more time. It is difficult to define the time necessary for excavations. The staff engaged in excavations must have vast experience. As a rule, staff having such experience is rare and this requires permanent control by the leader of excavations.

გამოყენებული ლიტერატურა

Friedrich, A. L. (2011). *Grabung nach künstlichen und natürlichen Schichten*. Handbuch der Grabungstechnik. (s. 1-7). Aktualisierung.

Sigl, J. (2012). *Einleitung: (Feld-) Archäologie*. Grabungsleitfaden. Johanna Sigl, Claus Vatterling (Hrsg.). (s. 9-10). Darmstadt/Mainz.